

V letu kulturne dediščine: tokrat o kulturni dediščini, ki ne bo srečala prihodnosti

Preteklo leto je bilo veliko govoričenja o kulturni dediščini. Vse leto so si sledili dogodki, razstave, govori in pisanja na to temo. Saj ne, da bi Slovence tako zelo skrbelo za kulturno dediščino. To ne! Če pa Evropska komisija zavzame stališče, da je *suportirati, krepiti in promovirati kulturno dediščino na integrativen način ena najpomembnejših evropskih nalog*, potem je to sporočilo pač treba vzeti resno. In je (preverjeno) prav, da tudi slovenski politiki in uradniki (letos) hitijo ugotavljati, kakšno je stanje naše kulturne dediščine. Še bolj pa obljubljeni, da bo v prihodnje zanje še bolj poskrbljeno. Človek dobi vtis, da o kulturni dediščini vsi vse vedo in za dediščino pri nas dobro, če že ne vzorno skrbimo. In še bolj bo v prihodnje!

Strokovni delavci in kulturne ustanove ugotavljajo, da so že dolgo na evropskem nivoju (pri čemer nihče ne pove, ali je to merilo najboljšega, dobrega ali slabega – kajti če je Evropa šele zdaj prepoznala svoj eksistencialni pomen, je to zelo pozno). Turistični delavci (in bojim se, da tudi vse ostalo gospodarstvo) pa jo vidijo kot »prodajni artikel« po meri tistih, ki Deželico obiskujejo – seveda z namenom, da bi jo še bolj intenzivno obiskovali in pustili pri nas še več denarja. Vse, kar naši turistični delavci potrebujejo, so le »dobre zgodbe«, ki naj bi jim

Škofjeloški pasijon je bil leta 2016 vpisan na Unescov Reprezentativni seznam nesnovne kulturne dediščine. (foto: Alojzij Pavel Florjančič)

Škofjeloški pasijon: Smrt s koso: Jaz sem slepa, vendar vse umorim in s svojo koso veliko škode storim. (foto: Peter Pokorn ml.)

jih dediščinski strokovnjaki posredovali, da bodo kulturno dediščino spravili v denar. Z eno besedo: naš turizem – in s tem tudi Deželico – bo vsega hudega rešilo »zgodbarjenje«, kot so nedavno tega poimenovali kvazi »interpretacijo« dediščine za turistične potrebe.

Človek se ob vsem slišanjem in videnem zgolj čudi, kako je mogoče, da je dediščina v resnici vsem deveta skrb. Ne le turističnim delavcem, gospodarstvenikom, državnikom, velikim, srednjim in malim politikom, in – naj mi jezik otrpne, če sem si vse to izmislila –, tudi mnogim iz te ali one dediščinske ustanove. Ustavimo se zgolj pri alarmantnem podatku, da je izgubljene že več kot 60 odstotkov kulturne dediščine našega podeželja. Kako lahko govorimo o vzorni skrbi za dediščino? Nasprotno! Novo uvedeni gradbeni zakon, ki pri prenovi ne predvideva več nadzora Zavoda za spomeniško varstvo, označuje začetek nove, verjetno doslej najbolj katastrofalne dobe dediščinskega uničenja. Naj ob tem ne omenjam propadajočih gradov ali izginjajoče predragocene industrijske dediščine. Koliko naše premične dediščine v muzejih še čaka na inventarizacijo, kako majhen odstotek zbirk je dostopnih na spletu, povezanih s podatki ostalih izobraževalnih in raziskovalnih ustanov? Koliko dediščine je interpretirane in dejansko, ne le na deklarativni ravni, dostopne javnosti? Če pomislimo, da je skupni in vsebinsko povezan register nepremične in premične, snovne in nesnovne dediščine, šele deziderat, četudi zapisan v novo državno Strategijo, si ne moremo kaj, da ne bi podvomili v iskrenost lepih misli in obljub ob evropskem letu kulturne dediščine.

Zato je prav, da se vprašamo, kje so torej vzroki, da naša kulturna dediščina, kljub dokaj solidni zakonodaji, dobro zasnovanim varstvenim službam in številnim

dediščinskim ustanovam, ostaja deveta briga Deželice. Upam si trditi, da v naši majhnosti, vendar ni to vprašanje velikosti državnega ali narodnostnega ozemlja niti število prebivalstva. Gre za umanjkanje slovenske intelektualne in splošno človeške, etično moralne širine, ki se nanaša na sposobnost prejetja in dajanja, samospoštovanja in spoštovanja drugih.

Najprej h kulturni dediščini! V heritološki teoriji je splošno sprejeto stališče avstralske strokovnjakinje Laurajane Smith, da ne obstoja nekaj takega, kar bi bilo vnaprej prepoznavno kot dediščina. Dediščina, trdi strokovnjakinja, je tisto, kar družba (jaz bi si drznila reči človeštvo) prepozna kot vredno, da se ohrani za prihodnje rodove.

Pri Slovencih pa je še vedno trdno zakoreninjeno prepričanje, da je dediščina stvar strokovnjakov in znanstvenikov (enako najbrž tudi v ostalih vzhodnoevropskih, nekdanjih komunističnih deželah, kjer s(m)o se ljudje navadili mentalnega, infantilnega udobja, da o vseh pomembnih stvareh odločajo drugi). Javnost pri tem nima veliko besede – razen na deklarativni ravni! Vloga javnosti pa se je v sodobnem dediščinskem diskurzu močno spremenila. Aktivna in od vsega začetka vključena javnost je postala garant ohranjanja in uspešnega varovanja dediščine v izvirnem prostoru. (Slednje pa je najpomembnejši cilj kakršnega koli dediščinjenja, tudi muzejskega!) Tudi mednarodne listine poudarjajo aktivno vlogo javnosti – tako v odločitvah, kaj prepoznati kot dediščino, kot pri vključeva-

Ledrarjev in nunski kozolec na Kamnitniku (okoli 1975), ki ju ni več. (foto: Peter Pokorn ml.)

Lanen klekljan prt, ki so ga izdelale klekljarice iz Klekljarskega društva Deteljica Gorenja vas, 2017. (foto: Katarina Sekirmik)

Lanen klekljan prt je nastal na podlagi starega, že skoraj razpadlega, vzorca za klekljano čipko. Glede na tehniko risanja in kvaliteto papirja ocenjujejo, da je vzorec star med sto in sto dvajset leti, klekljarskemu društvu pa ga je podarila Silvana Jezeršek iz Hotavlj. Še v prejšnjem stoletju ga je dobila od svoje sosedice, ta pa ga je hranila kot spomin na svojo mamo. Z rekonstrukcijo vzorca je nastal papirc, šest članic društva pa je iz lanenega sukanca izdelalo prt s premerom enega metra in pol, izdelava pa je zahtevala 510 ur.

nju v raziskave in interpretacijo. Upravljanje dediščinskih spomenikov ali parkov ne more biti uspešno brez javnosti, pri čemer je posebej pomembna lokalna skupnost. Oblikoval se je celo nov termin, *dediščinska skupnost*, ki označuje tiste skupine in posameznike, ki jih povezujeta ohranjanje in skrb za nek spomenik ali dediščinski prostor.

S tem smo pri srži slovenskega dediščinskega problema. O dediščini še vedno, in skoraj v celoti, odloča stroka. Odločitve pa največkrat odražajo enostranska stališča raziskovalnih ali dediščinskih ustanov (temu pravimo avtoriziran dediščinski diskurz) – in to kljub temu, da vse dediščinske ustanove nenehno poudarjajo pomen vključevanja javnosti.

Menim, da sta za to dva poglavitna vzroka. Prvi se nanaša na odsotnost sistematičnih raziskav javnosti, drugi pa ta, da teoretičnih raziskav o potrebah sodobne družbe sploh nimamo. Že dolgo opozarjamo, da dediščinski stroki manjkajo teoretična znanja o kulturni dediščini kot družbenem pojavu, ki bi omogočala prepoznavanje celostnega, širše humanističnega pomena ohranjanja dediščine. Omogočilo bi spoznanja o presodnem pomenu kolektivnega spomina za razvoj demokratične skupnosti.

Seveda imajo strokovnjaki, ki delujejo v dediščinskih ustanovah, odlična znanja iz primarnih ved, kot so arheologija, zgodovina itd. Obvladajo veščine in tehnična znanja, ki jim omogočajo strokovno rokovanje s predmeti in delovanje na področju varovanja, konzervacije in restavratorskih del. Vendar pa razdrobljenost znanj ne omogoča sodobnega, celostnega pristopa, ne rojeva nujno potrebnih medsebojnih povezav in medinstitucionalnih sodelovanj v smislu dediščinskega delovanja kot globinske družbenosocialne politike. In globinske higijene družbenega spominjanja.

Tradicionalni koncept kulturne dediščine središči okoli posameznih ved, ne ukvarja se z vprašanji družbenosocialnega pomena. Sodobni koncept kulturno dediščino razlaga kot celostni, prepleten družbeni proces, usmerjen v dobrobit skupnosti. Dediščina je temeljni izobraževalni, identitetni, razvojno-gospodarski, politični in družbeni kapital. Pri izobraževanju navadno pomislimo na šolski kurikulum in muzeje, ki s svojimi zbirkami šolam nudijo dodatna znanja. V resnici pa so muzejske zbirke vir neizmernih konvivalnih znanj in modrosti, ki so človeštvu omogočala preživetje v vseh mogočih okoliščinah. Človeštvo jih je pridobivalo skozi tisočletja in so usnovljena v predmetih materialne kulture, njenemu načinu izdelovanja in rabe. Zato lahko trdimo, da je kulturna dediščina v družbenosocialnem smislu izvoren sklop etičnih in moralnih kod, ki so posameznika usposabljala za preživetje, življenje v skupnosti in za odločitve, ki sta jih morala skupnost ali posameznik sprejeti v nenavadnih ali celo nenormalnih časih.

Če nas zgodovina uči etičnosti, nas kulturna dediščina, ki je temelj kolektivnega spominjanja, obrača k razmišljanju o vlogi moralnega. Na podlagi katarzičnih doživetij uči o odločitvah, ki so izraz najvišje človekove stopnje učlovečenja, njegove svobodne volje o odločitvi za dobro ali zlo.

Kulturna dediščina ima pomembno terapevtsko vlogo v sodobni družbi. Povezuje jo in jo osvеща. Odpira jo in jo ozdravlja strahu pred drugačnim. Omogoča spominjanje izrinjenih in namerno pozabljenih. Omogoča vračanje ljudi iz preteklosti v sodobno spominjanje. Podobno kot človek, ki mu bolezen ali nesreča poškoduje ta spomin in potrebuje terapevtsko pomoč, deluje tudi kulturna dediščina: odkrivanje v pozabo odrinjenih vsebin je svojevrstna terapija za skupnost, je učenje strpnosti in drugačnosti. Odkriva krutosti in grozote. Človeku daje zazirati se v samega sebe in se mu prepoznavati kot človeka. Najkrutejše in najplemenitejše, brez izjeme oboje v enem.

Vendar se to lahko zgodi le v primeru, da je kulturna dediščina interpretirana in komunicirana na način, ki vključuje različne poglede in upošteva potrebe sodobne (čedalje bolj otopele in vase zagledane) družbe. Le ob aktivni vključitvi javnosti in v primeru, ko so strokovnjaki pripravljeni sprejeti javnost kot sodelavca in sogovornika, se v kulturni dediščini aktivira terapevtska moč. Ali, kot je opozarjal Paul Ricoeur, spominjanje je temelj pravičnosti. Ohranjanja kulturne dediščine ne omogoča govorjenje o njej, kot tudi ne do konca zbanalizirano »zgodbarjenje«. Turistični stampedo pomeni uničenje regionalnih posebnosti, ki so srž pravega turizma. Uspešno dediščinjenje so ljudje, pripravljeni na nova znanja, ki bodo omogočala visoko stopnjo profesionalizacije strokovnih služb, in na drugi strani aktivno vključevanje javnosti, z namenom demokratizacije sodobne družbe. Za to pa sta potrebna pogum in samozavest, ki sta v Deželici, žal, bolj redko posejana! Potrebno je zaupanje v ljudi in spodbujanje. Širjenje znanja in lastno učenje. In neustrašen boj! Z birokratskimi mlini, nadutimi psevdostrokovnjaki in politiki, ki menijo, da je svet ravnokar vzniknil iz njihovega lastnega popka. Javnost je naša edina, prava zaveznica v boju za dediščino. Ko jo bo prepoznala kot vrednoto življenja, ki jo je treba ohraniti za prihodnost, jo bo tudi ohranjala.

Rdeče znamenje. (foto: Alojzij Pavel Florjančič)
Rdeče znamenje stoji ob poti v gozdu južno od Crngroba. Znamenje je v celoti poslikano s freskami iz začetka 16. stol. in ga uvrščamo med najstarejša znamenja na Slovenskem. Leta 1996 je bilo to znamenje zaradi svoje starosti, bogate poznogotske poslikave in mogočnosti proglašeno za kulturni in zgodovinski spomenik državnega pomena.

Odnos neke družbe do kulturne dediščine je odraz stopnje demokratičnosti: pozabljeno, zamolčano, izbrisano in uničeno je bolj neizprosno ogledalo kot nekaj, kar je vzorno vzdrževano. Ljudje smo pač taki. Za izumetničeno podobo navidezne dobrote prežijo nevarne zverine uničenja. Uničevanje kulturne dediščine pa je enako uničenju skupine, skupnosti ali naroda. Je genocid in zločin proti človeštvu.

V Unescovih listinah je dediščina zelo jasno opredeljena kot suvereno jedro kolektivne identitete ter samospoštovanja in je za obstoj človeštva enako pomembna, kot sta hrana in voda. Kako naj torej Slovenci pričakujemo, da bomo ob pospešenem uničevanju kulturne dediščine preživeli kot narod? Ob vsem tem pa niti ni pomembno, ali gre pri uničevanju za neznanje, nesposobnost ali zgolj za malomarnost. Da o reorganizaciji kulturnih ustanov, koreniti spremembi kulturne in izobraževalne politike ter našega družbenega in osebnega odnosa do okolja ter vrednot niti ne govorimo!

VIRI IN LITERATURA:

- Arendt, Hannah: *Izvori totalitarizma*. Ljubljana: Študentska založba, 2003.
- Ashworth, G. John; Graham, J. Brain: *Senses of Place: Senses of Time*. Aldershot : Ashgate, 2005.
- Bauman, Zygmunt: *Modernity and the Holocaust*. Ithaca, New York : Cornell University Press., 2000, .
- Halbwachs, Maurice: *Kolektivni spomin*. Ljubljana : Studia humanitatis, 2001.
- Kuljić, Teodor: *Kultura sećanja*. Beograd : Čigoja štampa, 2006.
- Margalit, Avishai: *The Ethics of Memory*. Cambridge, Mass. ; London : Harvard University Press, 2004.
- Misztal, Barbara A.: *Theories of social Remembering*. Maidenhead ; Philadelphia : Open University Press, 2003.
- Murzyn, Monika A.: Heritage Transformation in Central and Eastern Europe. V: *The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity*, Farnham ; Burlington : Ashgate, cop. 2008, str. 315–346.
- Nora, Pierre: *Les Lieux de Memoire I–VII*. Paris : Editions Gallimard, 1984–1992.
- Perko, Verena: *Muzeologija in arheologija za javnost: muzej Krasa*. Ljubljana : Kinetik, zavod za razvijanje vizualne kulture, 2014.
- Pirkovič, Jelka; Šantej, Borut: (2012) *Pravno varstvo nepremične kulturne dediščine v Sloveniji*. Ljubljana : Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2012, 111 str. (Vestnik/Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije ; 25).
- Smith, Laurajane: *Uses of Heritage*. London ; New York : Routledge, 2006.
- Šola, Tomislav: *Eseji o muzejima i njihovoj teoriji : prema kibernetičkom muzeju*. Zagreb : Hrvatski nacionalni komitet ICOM, 2003.
- Šola, Tomislav (2011): *Prema totalnom muzeju*. Beograd : Filozofski fakultet, Centar za muzeologiju i heritologiju ; Kruševac : Narodni muzej, 2011. (Biblioteka Mnemosophia; 1).